

I. В. ЧЕМЕРИС. ОСОБЛИВОСТІ ЕТИМОЛОГІЇ ТЕРМІНА «КОРУПЦІЯ»

Розглядаються основні напрями вивчення поняття корупції. Окреслено основні підходи до визначення поняття корупція. Аналізується визначення корупції в нормативно – правових актах.

Ключові слова: корупція, відповідальність, органи державної влади.

Рассматриваются основные направления изучения понятия коррупция. Очерчено основные подходы к определению понятия коррупция. Анализируется определение понятия коррупция в нормативно – правовых актах.

Ключевые слова: коррупция, ответственность, орган государственной власти, терминология.

The article provides an overall description of the corruption's concept. It is outlined the basic approaches to corruption definition. There are analysed definition of the corruption in the legal acts.

Key words: corruption, responsibility, public administration authorities.

Корупційні прояви в будь-якому суспільстві являють собою загрозовий та небезпечний механізм, який підпорядковує собі всі сфери життєдіяльності суспільства. За таких умов у державі починають прогресувати неконтрольовані процеси.

Наслідки корупції поширюються на всі сфери суспільного життя, створюють соціальне напруження, породжують у населення зневіру в здатність влади подолати системну кризу. Саме тому на сучасному етапі розвитку Української держави особливого значення набувають наукові дослідження з даної тематики.

Впродовж останніх років окремі аспекти корупції в Україні стали предметом дискусій серед юристів та економістів, але ґрунтовних наукових розробок з цієї проблематики поки що бракує. Проте слід зазначити, що значна частина літератури з питань протидії корупційним проявам в Україні взагалі носила не стільки науковий, стільки прикладний характер і стосувалась, здебільшого, питань здійснення різноманітних аспектів протидії саме на практиці.

У світі немає єдиного, загальноприйнятого визначення терміна «корупція», оскільки вона є складним соціальним явищем із надзвичайно великою диверсифікацією, тобто різноманітністю його проявів та форм. Окремі фахівці вважають, що внаслідок ряду причин дати чітке визначення цьому явищу практично неможливо¹.

Однією з основних вони називають культурні відмінності різних суспільств. Те, що в одній державі сприймається як хабар, в іншій є цілком допустимою практикою, елементом прояву культури.

З моменту проголошення незалежності України поняття «корупція» набуло значного поширення у вітчизняній правовій літературі, виступах політичних діячів.

В енциклопедичних словниках цей термін тлумачиться по-різному. Найчастіше пропонуються дві основні версії його виникнення. Згідно з першою версією слово корупція утворилося від латинського «corruptio», що перекла-

дається як підкуп, хабар. У відповідності до другої версії, походження цього слова пов'язано із злиттям двох латинських слів «согтеге» та «гупреге». Перше слово перекладається як певна кількість людей, друге – як дієслово, що означає руйнування, пошкодження, скасування певного процесу. Утворений злиттям цих слів термін «соггупреге»), начебто, вживався для позначення змови декількох осіб з метою здійснення перешкоди правосуддю або відправленню інших владних повноважень. Стародавнє латинське походження зазначеного терміну може свідчити про те, що в далекому минулому вже існувало коло засуджуваних суспільством протиправних дій, які полягали у використанні повноважень представника влади в корисливих особистих інтересах, або в інтересах певної групи осіб. Отже, стародавнє походження слова корупція спростовує твердження окремих вчених, які вважають корупцію новітнім досягненням пострадянських країн і вбачають коріння корупції в Україні виключно в її радянському минулому².

Після офіційного введення термін «корупція» дуже швидко набув популярності, що призвело до його масового вживання як науковцями, так і політичними діячами, і пересічними громадянами. Разом з тим, вживаючи це поняття, автори вкладали в нього різний зміст. При цьому під корупцією розумілося будь-яке зловживання владою будь-якою особою, яка наділена владою.

В Україні ніколи не бракувало кількості намагань вичерпно і остаточно визначити корупцію. Л.М. Колодкін визначає корупцію як суспільне (соціальне) явище, що виражається у використанні працівниками державних органів свого службового становища з метою одержання неправомірних, особистих вигод, матеріального чи нематеріального характеру³.

О.В. Терещук розглядає корупцію як діяльність осіб, уповноважених на виконання державних функцій чи привілейної до неї особи, спрямовану на протиправне використання наданих їй повноважень або свого посадового становища та пов'язаних з ними можливостей для незаконного одержання від фізичних і юридичних осіб матеріальних благ, послуг, пільг, переваг або іншої вигоди матеріального чи нематеріального характеру, а також підкуп зазначених осіб фізичними і юридичними особами⁴.

М.І. Мельник доводить, що у загальному вигляді корупція – це «соціальне явище, яке охоплює всю сукупність корупційних діянь, пов'язаних з неправомірним використанням особами, уповноваженими на виконання функцій держави, наданої їм влади, службових повноважень, відповідних можливостей з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб, а також інших корупційних правопорушень, у тому числі тих, які створюють умови для вчинення корупційних діянь». Крім того, М.І. Мельник під корупцією розуміє багатоаспектне соціально-економічне, політичне, правове та моральне явище, що складається з цілого комплексу протиправних дій і неетичних вчинків. Корупція – це не стільки юридична, скільки соціальна та економічна проблема. Як правова категорія корупція – збірне правове поняття, яке охоплює сукупність взаємопов'язаних правопорушень⁵.

Різноманітність підходів до визначення поняття «корупція» і стала однією з проблем, пов'язаних з дослідженням цього явища. При цьому важко відповісти і на запитання: чи можливо дати універсальне поняття корупції, яке б відповідало вимогам різних галузей науки. У термін «корупція» різні вчені часто вкладають найрізноманітніший зміст, починаючи від зведення корупції до лише хабара й закінчуючи визначенням корупції за допомогою загальних формулювань, які не

містять конкретних ознак правопорушення. Складність визначення терміна корупція в значній мірі пояснюється і тим, що в різних правових системах існують свої визначення даного терміну та кола дій, які визнаються корупційними. Тому, цікавим є досвід визначення даного поняття в іноземній правовій літературі. Наприклад, більшість російських учених погоджуються з тим, що корупція – це корисливе використання посадовою особою органів державної влади і управління свого службового становища для особистого збагачення. Предметом аналізу виступають, як правило, дисфункції бюрократичного апарату, групові та корпоративні інтереси.

Інший російський учений, В.Г. Пономарьов, визначає корупцію як дії юридичних та фізичних осіб з підкупом публічних службовців, які посягають на нормативно встановлені суспільні відносини в сфері публічної служби. Викликана підкупом діяльність цих службовців на користь осіб, що їх підкупили, здійснюється шляхом використання свого статусу, вимагання публічними службовцями за свої дії чи бездіяльність на користь зацікавлених осіб незаконної матеріальної чи іншої винагороди, а також посередництво у їх підкупі⁶. Г. Аврек та В. Овчинський розглядають корупцію як форму службового зловживання, в якому завжди наявна пряма чи завуальована корислива мета. Вони стверджують, що корупція пов'язана з підкупом осіб, які перебувають на державній, або громадській службі, одержанням ними додаткових доходів, благ і переваг за вчинення умисних дій або бездіяльністю (у тому числі в інтересах третіх осіб), всупереч інтересам держави і суспільства⁷.

Існують думки з приводу співвідношення корупції та хабарництва. А.І. Волобуєв не згоден з тим, що корупція є синонімом поняття "хабарництво", однак вважає, що вони мають спільну природу. На його думку, при хабарництві посадова особа залишається членом конкретної державної або громадської системи, в якій вона займала певне положення. При вчиненні корумпованих дій посадова особа, регулярно отримуючи вигоду від злочинів, включається у систему організованої злочинності, що не дозволяє їй в односторонньому порядку відмовитися від взятої на себе ролі⁸.

Професор Петрус С. Ван Дуйн визначив корупцію як нечесність в процесі прийняття рішення, при якому особа, що приймає рішення (в приватній корпорації чи на публічній службі) погоджується відхилитися від встановлених вимог, якими вона повинна керуватися при прийнятті рішення, в обмін на винагороду, чи на обіцянку винагороди⁹. При цьому автор зазначає, що корупцію слід чітко відрізнити від злочинів: шахрайства, розтрати, зловживання владою для особистого збагачення або збагачення певної організації. Технічно корупція може бути пов'язана із шахрайством, однак, це залежить від правової системи. Так само розкрадання державного майна, як таке, може не бути корупцією.

В посібнику з кримінального права Р. Перкінса зазначається, що корупція вказує на неохайність і непорядність, а коли цей термін зустрічається в кримінальному законі, то означає сторонні або великою мірою неналежні дії¹⁰.

Генрі Блек пропонує визначити корупцію, як діяння посадової особи, яка незаконно і неправомірно використовує своє положення або статус для отримання будь-якої переваги для себе або іншої особи в цілях, протилежних обов'язкам і правам інших осіб¹¹.

Е. Бенфілд та М. Джонсон визначають корупцію як протиправну діяльність в сфері політики, що полягає в ухилянні політичних діячів, співробітників апарату,

бізнесменів та інших осіб від виконання ними своїх офіційних обов'язків задля особистих сімейних або групових інтересів з метою забезпечення та підвищення свого соціального статусу¹².

Таким чином, корупція не завжди проявляється однаково й не завжди має однакові наслідки та мотивацію. Проте, при цьому всьому корупція завжди завдає шкоди нормальному функціонуванню суспільства, оскільки важливі рішення приймаються на підставі прихованих мотивів без врахування інтересів громадськості.

Розглядаючи питання корупції, доречно розглянути значення, в яких це поняття вживається в міжнародно-правових актах. На VIII Конгресі Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності та поводження із злочинцями в Гавані 27 серпня – 7 вересня 1990 р. було прийнято резолюцію з даного питання. В главі I «Кримінальне законодавство» зазначалося, що термін «корупція» має швидше загальний характер і не є точним правовим терміном. «Найбільш явним проявом корупції є одержання хабара тією або іншою особою». Разом з тим зазначалось, що проявами корупції можуть бути й інші діяння, які не охоплюються поняттям хабарництва. Це, насамперед, «крадіжки, розкрадання та присвоєння державної власності з метою приватного використання», «зловживання посадовим становищем з метою неправомірного одержання окремих переваг, тобто будь-яке заплановане, передбачуване, необхідне або успішне отримання пільг у результаті необгрунтованого використання офіційного статусу та конфлікт інтересів – протиріччя між службовими обов'язками та особистими інтересами».

У довідковому документі ООН щодо міжнародної боротьби з корупцією цей термін визначається як «зловживання державною владою для одержання вигоди в особистих цілях». Це поняття містить у собі хабарництво, непотизм (заміщення по протекції дохідних чи вигідних посад родичами або «своїми людьми») і незаконне присвоєння громадських коштів для приватного використання¹³.

Існує робоче визначення міждисциплінарної групи по корупції Ради Європи, яке значно ширше попередніх. Корупція являє собою хабарництво і будь-яке інше поводження осіб, яким доручено виконання певних обов'язків у державному чи приватному секторі і яке веде до порушення обов'язків, покладених на них за статусом державної посадової особи, співробітника, незалежного агента чи іншого роду відносин і має на меті одержання будь-яких незаконних вигод для себе та інших¹⁴.

Не зайвим буде відзначити, що з моменту проголошення незалежності України до прийняття Закону України «Про боротьбу з корупцією» проблема визначення поняття «корупція» набула яскраво вираженого політичного характеру. Відсутність законодавчого визначення терміну «корупція» давала змогу багатьом політичним діячам та посадовим особам вести мову про те, що неефективність боротьби з корупцією в державі залежала від того, що не існувало її правового визначення. У національному законодавстві поняття корупції знайшло своє нормативне закріплення в Законі України «Про боротьбу з корупцією», від 5 жовтня 1995 року, який визначає правові та організаційні засади запобігання корупції, виявлення та припинення її проявів, поновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення наслідків корупційних діянь. У ньому розкривається поняття корупції, дається перелік суб'єктів та заходів покарання за вчинення корупційних діянь. Під корупцією в даному Законі розуміється діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямовану на

протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг¹⁵.

Таким чином, аналіз використання терміна «корупція» в юридичній літературі засвідчує, що вченими висловлюється надзвичайно широке розмаїття думок щодо розуміння суті цього явища. Виходячи з запропонованого вище визначення корупції, можна виділити основні ознаки корупційного діяння, які тією чи іншою мірою притаманні даному поняттю: 1) корупційна діяльність може здійснюватися як особами, уповноваженими на здійснення функцій держави та іншими особами, прирівняними до них (наприклад, керівники відповідних державних підприємств), так і фізичними та уповноваженими представниками юридичних осіб; 2) корупційна діяльність пов'язана з протиправним використанням наданих особам, уповноваженим на здійснення функцій держави та іншим особам, прирівняним до них, повноважень або протиправним наданням таким особам певних благ, пільг та інших переваг; 3) спеціальною метою корупційної діяльності є отримання матеріальних благ, пільг, послуг та інших переваг як для себе, так і для третіх осіб, а також отримання певних привілеїв фізичними чи юридичними особами.

1. Литвиненко В. Проблеми вдосконалення статистичної звітності про стан боротьби з організованою злочинністю // Науковий вісник НАВСУ. – К., 2000. – Вип. 1. – С. 130-134. **2. Плюц Л.** Гласність і період після гласності // Кур'єр ЮНЕСКО. – Корупція. – 1996. – С. 30. **3. Колодкін Л. М.** Корупция и деонтологические меры борьбы с продажностью («Брусидо» в Японии) // Коррупция в России: состояние и проблемы: Материалы научно-практической конференции, 26–27 марта 1996 г. – М.: Московский институт МВД России, 1996. – С. 97-98. **4. Терещук О. В.** Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення: Автореф. дис. ... к-та. юрид. наук. – О., 2000. – 20 с. **5. Мельник М.** Корупція: проблеми визначення сутності і поняття // Вісник академії правових наук України. – 1997. – № 3. – С. 76-86. **6. Пономарев П. Г.** Понятие коррупции и уголовно-правовые средства ее сдерживания // Правовые и организационные проблемы борьбы с коррупцией. – М., 1993. – С. 47-60. **7. Аврек Г., Овчинський В.** Мздоимство и лихоимство на переходе к рынку // Наш современник. – 1992. – № 2. – С. 105. **8. Волобуев А. Н.** Совершенствование уголовного законодательства в борьбе с организованной преступностью // Криминологические проблемы совершенствования законодательства по борьбе с преступностью. – Баку, 1988. – С. 130-132. **9. Fife issues in European criminal justice: corruption, women in criminal justice system, criminal policy indicators, community prevention, and computer crime.** – Helsinki, 1999. – P. 269. **10. Brady Diane.** «Tackling Corruption». Special Report – Rethinking Asia: The Search for Solutions // The Wall Street Journal Interactive Edition. –1998. – October, 26. – С. 5. **11. Чимний П.** Термінологічне визначення корупції // Закон і бізнес. – К., 1998. – № 21(339). – С. 6-7. **12. Dininio Phyllis, Sahr John Kpundeh, and Robert Leiken.** // USAID Handbook for Fighting Corruption. Washington, DC: U.S. Agency for International Development, Center for Democracy and Governance, 1998. – С. 19. **13. Попередження злочинності та кримінальне правосуддя у контексті розвитку: реалізації та перспективи міжнародного співробітництва // Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію / Упоряд.: М. І. Камлик та ін. – К.: Школяр, 1999. – С. 8-68. **14. Проект Конвенції з питань корупції:** Робоча група з кримінального права Ради Європи // Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію / Упоряд.: М. І. Камлик та ін. – К.: Школяр, 1999. – С. 116-124. **15. Закон України «Про боротьбу з корупцією» від 5 жовтня 1995 р.** // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 34. – Ст. 266.**